

Korrajzok Szentes Tamás tollából

1995-2005

Alább válogatott részleteket közlünk Szentes Tamás professzor néhány, 1995 és 2005 között az egyetem vezetőségének, illetve a tanszéki kollektívának írt hivatalos feljegyzéseiből, problémafeltáró észrevételeiből, előterjesztett javaslataiból. Témakörük szerint ezek érintik az egyetemi és kari közös ügyeket; az oktatási és kutatási elveket és követelményeket; az oktatói terheléseket, normákat, fizetéseket és a pályázatok ügyét; a nemzetközi témájú tárgyak oktatását, tananyagát és szemléletmódját.

Tartalomjegyzék

1. Egyetemi és kari közös ügyekről.....	2
1.1 1995-ben a Rectorhelyettes számára írt feljegyzésből	2
1.2 1997-ben az egyetem „Stratégiai munkacsoportja” számára írt levélből	3
1.3 2000-ben a Rektornak írt levélből	8
1.4 2001-ben az egyetem vezetői számára írt feljegyzésből	8
2. Oktatási és kutatási elvekről és követelményekről	13
2.1 1997-ben a Rectorhelyettesnek írt válaszlevélből a kutatások és értékelésük ügyében .	13
2.2 2006-ban a társadalomtudomány és az oktatás kérdéseiről tartott egyetemi konferenciára készített tanulmányból.....	17
3. Oktatói terhelések, normák, fizetések és pályázatok ügye	19
3.1 1998-ban az egyetem vezetőihez írt tanszékezetői feljegyzésből	19
3.2 2000-ben a Rektornak írt levélből	22
3.3 2005-ben az egyetem pályázati stratégiájáról a Rectorhelyettes számára írt feljegyzésből	23
4. Nemzetközi témájú tárgyak oktatásáról, tananyagáról és szemléletmódjáról.....	24
4.1 2001-ben a Rectorhelyettesnek és az „Egyeztető Bizottságnak” írt feljegyzésből.....	24

1. Egyetemi és kari közös ügyekről

1.1 1995-ben a Rectorhelyettes számára írt feljegyzésből

„... Az eddigi reformok is többnyire azért nem valósulhattak meg következetesen, mert a meglévő struktúrákhoz, tanszéki és kari elkülönüléshez ragaszkodás visszarendeződést hozott...

Az egyetem belső rendjére és főként a jövődő tárgystruktúrára és tanszéki rendszerére vonatkozó reformelképzelésekben és döntések során végre következetesen azt kellene meghatározó szempontnak tekinteni, vagyis egy annak megfelelő szemléletmódot kellene minden vonatkozásban érvényesíteni, hogy az egyetemi képzés "végtermékei", vagyis a képzés adott szintjén *az egyetemi tanulmányokat befejező hallgatók milyen ismeretanyaggal kell hogy rendelkezzenek, és hogy ennek az ismeretanyagnak a szerves "felépítése" milyen tárgyakat (milyen horizontális és vertikális kapcsolódásokkal, milyen tanszékek által oktatva, és milyen szakosodási irány szerint csoportosítva) követel.* Ma még ugyanis inkább az adott tanszéki, illetve kari elkülönülés és érdek befolyásolja inkább a tárgystruktúra alakulását, aminek nemcsak a "fedezetlen" tárgyak szaporodása, az átfedések gyakorisága és az állandóan változó tárgyak szinte áttekinthetetlen sokasága a következménye, hanem - ami nagyobb baj - hiányoknak a keletkezése, illetve fennmaradása is az oktatott ismeretanyagban.

Az egyetemi (külső és belső) *integráció* kérdését illetően úgy vélem, hogy mindenekelőtt a saját diszciplináris struktúrákat, a képzés fő irányait, a gazdaságtudományi és más társadalomtudományi, illetve interdiszciplináris képzés viszonyát kellene tisztázni. Másfelől viszont - bár lehetőleg már ez utóbbi tükrében - nem ártana elébe menni a dolgoknak, kezdeményezően lépni fel és kihasználni a "felső-külső" bizonytalanságok előnyeit.

Az egyetemünkön belüli integrálódás, ti. a több különböző tudományterületre, diszciplinára vagy szubdiszciplinára kiterjedő képzés egységes keretbe foglalása ma még meglehetősen formális. Inkább csak olyan koegzisztenciát jelent, amelyet - a nem ritkán véletlenszerű, illetve a múltból átörökölt tanszéki besorolás és a diszciplináris tagozódást csupán következtelenül tükröző kari szerkezet formális keretein kívül - inkább csak a közgazdasági (és módszertani) tárgyaknak a profilhoz kevésbé igazodó közössége fog át. Nyilvánvaló ugyan (legalábbis számomra), hogy a gazdaságtudományi (közgazdasági és gazdálkodási) diszciplinán kívüli más társadalomtudományok, így a szociológia és a politológia (különösen pedig a nemzetközi kapcsolatok multidiszciplináris tárgya) oktatása terén éppen abban lehet és maradhat egyetemünknek „komparatív előnye”, hogy a képzés *közgazdaságtudományi alapozású*, ebből azonban még nem következik, hogy ugyanazoknak a közgazdaságtani tárgyaknak, ugyanazon a

szinten és struktúrában való oktatása lenne kívánatos mint közös elem. (Ezért nemcsak a matematikai alapképzés vonatkozásában indokolt annak felvetése, hogy jobban differenciálni kellene a különböző irányban szakosodás szerint.)

Ami a *tanszékek közötti együttműködést* illeti, annak szorgalmazása nem új keletű, bár sürgetőbb, mint valaha. Legfőbb akadálya azonban a merev szervezeti elkülönülés, a tanszékek gyakran rosszul értelmezett önvédelme és rivalizálása, valamint a Karok szerinti elhatárolódás.

Maga a *kari tagozódás*, illetve struktúra is ellentmondásos és irracionális. Egy furcsa hibrid, amely különböző kritériumok szerinti besorolások sajátos keveréke, egy a múltból örökölt szerkezet következetlen módosításainak eredménye. ...Nemcsak az elnevezéseket illetően kifogásolható, amennyiben *a közgazdaságtudomány nem kevésbé társadalomtudomány, mint a szociológia vagy a politológia*, hanem azért is, mert jó néhány tanszék hovatartozása meglehetősen esetleges, illetve pusztán a múltbeli, más ismérvek szerinti besorolás következménye vagy éppen annak az adminisztratív szempontnak az érvényesítéséből fakad, hogy nagyjából hasonló, legalábbis ne kirívóan eltérő nagyságú Karok legyenek. (A Közgazdasági Karhoz tartozó tanszékek zöme egyébként valamennyi Kar hallgatóinak felkészítésében, az alapozó képzésben részt vesz, és némelyikük éppúgy tartozhatna a Gazdálkodási vagy a Társadalomtudomány Karhoz is.)...

Minthogy a képzés egész rendjének és szerkezetének a végzős hallgatók kívánatos tudásigénye és szintje szerinti következetes megformálása, illetve korrekciója nagymértékben függ a szervezeti struktúra megváltoztatásától, ez utóbbi viszont nyilvánvalóan érdekeket sérthet, ezért kompromisszumos megoldásként *javasolnám* ...olyan új, járulékos adminisztrációt nem igénylő és a meglévő szervezeti kereteket egyelőre nem érintő *együttműködési formákat* kialakítani és intézményesíteni (pl. munkacsoportok, koordinációs bizottságok), amelyek az egymással horizontálisan vagy vertikálisan kapcsolódó, egymást kiegészítő vagy egymásra épülő tárgyaknak a különböző Karokhoz besorolt tanszékeken dolgozó oktatói között lennének hivatottak az együttműködést, a képzés koordináltságát biztosítani.”

1.2 1997-ben az egyetem „Stratégiai munkacsoportja” számára írt levélből

„...A jelenlegi *kari struktúra*, illetve a *dékáni hivatalok struktúrája* két, teljesen különböző kritérium szerint alakult (kb. úgy, mint ha az embereket úgy csoportosítanánk, hogy vannak, akik magasak és vannak, akik zöld harisnyát viselnek).

- (a) Egyfelől (a múltból örököelve és részben a nemzetközi gyakorlatnak is megfelelően, de egyszersmind zavart keltő terminológiai következetlenséggel) *diszciplináris* megkülönböztetés, illetve csoportosítás szerint (Gazdálkodástudományi, Közgazdaságtudományi és - noha mindkettő egyértelműen társadalomtudománynak számít, külön: - Társadalomtudományi Kar dékáni hivatala);
- (b) Másfelől viszont az *oktatás szintje*, illetve a hallgatók *képzési foka* szerint (Általános Közgazdasági Képzés, vagyis alapozó, undergraduális szintű képzés, dékáni hivatala és Posztgraduális Kar dékáni hivatala). Nem is szólva arról, hogy míg az utóbbi „Kar”-nak számít anélkül, hogy kari tanácsa lenne, az előbbinek csak dékánja van és nem minősül „Kar”-nak, továbbá, hogy amíg a képzés alsó és felső szintjéhez külön dékánátus kapcsolódik, a középső szintnek nincs külön dékánusa (hál’Istennek...).

Nem csoda, ha sok a duplikáció és a „sok bába között elvész a gyerek”.

...A *tanszékek kari besorolása* is részben az előbbi "öszvérmegoldást" tükrözi (amennyiben a Közgazdaságtudományi Karhoz főként az elméleti és módszertani alapképzésben nagyobb szerepet játszó tanszékek tartoznak), és nagymértékben esetleges. A Közgazdaságtudományi Karhoz besorolt tanszékek, amennyiben az alsófokú általános közgazdasági képzésben (is) funkcionálnak, voltaképp más karok, főként a Gazdálkodástudományi Kar számára is „alapoznak”, és így - csaknem kivétel nélkül - éppúgy tartozhatnának más Kar(ok)hoz is, különösen persze azok, amelyek a későbbi szakok, szakirányok oktatásában is részt vesznek. De fordított esetek is vannak, amennyiben más Karhoz tartozó tanszékek is oktatnak azonos vagy rokontárgyat a képzés alsó szintjén (mint pl. a Külgazdasági tanszék a Nemzetközi gazdaságtant).

A valójában sem diszciplinárisan, sem a képzés egésze, illetve a szakok, szakirányok tartalma szerint egymástól a kari hovatartozás szempontjából el nem választható tanszékek jelenlegi kari besorolása - tekintettel az alapozó képzést követő szak-, illetve szakirány-választások orientációjára és a szak-, illetve szakirány-vezető tanszékek kari hovatartozására - fölösleges, sőt káros rivalizálást és a státuszok, pénzügyi keretek elosztása terén járulékos érdekkonfliktust kelt a Karok, elsősorban a Közgazdaságtudományi és a Gazdálkodástudományi Kar között. E kari besorolás indokául felhasznált érvként többnyire a hallgatói létszám Karok szerinti (nem pedig a tanszékek által ténylegesen oktatott hallgatók számának) megoszlása szerepel. Ez az érv nemcsak kedvezőtlenül érinti a Közgazdaságtudományi Kart, hanem a "hallgató-szerzés" különféle egészségtelen technikáinak alkalmazására is késztet.

Ennél súlyosabb következmény az, hogy a szakok, illetve főszakirányok Karok szerinti tagozódása, vagyis kizárólag egy Karhoz kötődése még az egyetemen belül is *akadályozza az "átjárhatóságot"* és a történetesen különböző Karhoz besorolt tanszékek közötti együttműködést az oktatásban. (Annak idején az "alternatív blokkok" bevezetése épp a merev kari határok áttörését és a tanszék-közi együttműködést volt hivatva előmozdítani. Azóta kifejezetten visszarendeződés figyelhető meg.) Jellemző példa, hogy az egyaránt nemzetközi szakterületekre képző, nemzetközi témák kutatásával és oktatásával foglalkozó és a képzés mindhárom szintjén, továbbá a szakirányok oktatásában is szerepet játszó három tanszék: a Külgazdasági tanszék, a Nemzetközi kapcsolatok tanszéke és a Világgazdaságtan tanszék három különböző Karhoz tartozik jelenleg. (Hasonló példák másutt is adódnak.)...

A Karok megkülönböztetése, illetve a kari struktúra kialakítása természetesen különböző kritériumok szerint is történhet, ezeket azonban nem helyes vegyíteni, és persze "tisztá" (határesetek és átfedések nélküli) elhatárolásokra, besorolásokra egyik változat mellett sem számíthatunk...

Az lenne kívánatos, hogy Karokon belül, de egyes esetekben (mint pl. a nemzetközi kapcsolatok szakterülete vagy az Európa-szakirány) a Karok határait is keresztezve, szerveződjenek a Szakok, illetve "Szakirányok" (mégpedig a Rektorhelyettes javaslatának megfelelően: az első két évben folyó, hasonló struktúrájú alapozó képzésre épülve). Ezek - szinte kivétel nélkül - a tanszékek közötti szervezett együttműködésre épüljenek, és irányításuk (ahelyett, hogy minden esetben valamely "szakvezető" vagy "szakirány-vezető" tanszékre tartozna és így monopolizációs, másokat kizáró törekvéseket gerjesztene) a közreműködő tanszékek felelős oktatóiból álló (és esetleg egy-egy külső gyakorlati szaktekintéllyel is kiegészített) munkacsoportra, „szakbizottságra” háruljon, amelynek vezetőjét (aki a szak, illetve szakirány oktatásában való részvétel súlya, aránya szerint a résztvevő tanszékek egyikének vezetője vagy felelős senior oktatója lenne, de akár rotációs alapon is kiválaszthatódna) a Kari, illetve az Egyetemi Tanács nevezze ki vagy hagyja jóvá. Az ilyen "szakbizottságok" dolgozzák ki az operatív programjukat, és elnökeik - mint meghívott vagy tanácskozó jogú tagok - terjesszék azt a Kari, illetve Egyetemi Tanács elé és ők számoljanak be utóbbiaknak a szak, illetve szakirány dolgairól.

Elképzelhető, hogy a nagyobb "szakok" vagy bizonyos „szakirány-csoportok” afféle „school”-okként funkcionálnának és (legalábbis az idegen nyelvű, főként angol nyelvű ismertetésekben) ilyen néven is szerepelnének.

Úgy hiszem, a fenti megoldás nemcsak a félrevezető terminológiai problémákat és a fölösleges konfliktusokat, valamint a pazarló átfedéseket okozó kari és tanszéki struktúra problémáját oldhatná meg viszonylag csekély és akár fokozatosan is megvalósítható korrekciókkal, hanem - és talán ez a legfontosabb - elhárítaná az egyetemen belüli együttműködés, koordináció és szabadabb „átjárhatóság” számos akadályát is.

A *döntéshozatali mechanizmust* illetően ugyancsak közismertek (és általam is több ízben nyilvános értekezleteken említettek) a zavart keltő strukturális, illetve intézményi következetlenségek, amelyek elsősorban az *Egyetemi Tanács* jellege, összetétele és megválasztásának gyakorlata vonatkozásában mutatkoznak.

A nemzetközi gyakorlatban az egyetemi tanácsok (Academic Boards) általában az egyetemi döntéshozatal legfőbb (vagy amennyiben az Academic Board-ok fölött álló és a Chancellor elnöksége alatt álló University Council-eket - miként sokhelyütt - azoktól megkülönböztetjük, úgy egyik legfőbb, az egyetemi élet kérdéseiben mindenképpen meghatározó) intézményei. Elvileg ugyan nálunk is annak számít az ET, de összetétele, illetve választásának módja és szavazási rendje nem mindenben felel meg ilyen jellegének és funkciójának. Voltaképp itt is az "öszvérmegoldás" jelenik meg, pontosabban szólva különböző elvek és kritériumok érvényre juttatásának szándéka, sőt intézményesülése, amiből - miként mindig - az következik, hogy egyik elv, illetve kritérium sem érvényesülhet egészében.

Az *ET tagjai* a szavazati joggal fel nem ruházott „ex officio” tagoktól eltekintve választás útján kerülnek be e testületbe. A választás viszont a Karok szerint és a tanszéki hovatartozástól függően történik. Amikor pl. valakit, sőt nem is egyet, más Karokról is megválasztatni kívántak, vagy éppen ugyanannak a tanszéknek egyszerre két tagja is bekerülhetett volna a testületbe a jelölés, illetve „előválasztás” eredményeként, akkor a „szabály” szerint a más Karról leadott szavazatok nem jöttek számításba, vagyis a választás a kari struktúrát és arányokat kellett, hogy tükrözze, és egy tanszékről csak egy személy kerülhetett be a tagok közé.

Ugyanakkor és mindezzel logikailag is szöges ellentétben a Karoknak a döntéshozatal szempontjából legfőbb képviselője, a Dékán mint „ex officio” tag (hacsak egyszersem nem lett választott ET-tag is) nem lehet teljes jogú, szavazati joggal bíró tagja e legfőbb döntéshozatali szervezetnek! És miközben egy tanszékről csak egyetlen személy választható ET-tagnak, hogy ti. képviselje tanszékét, *nem minden tanszék* képviseltetheti magát (persze főként a létszámkorlát miatt) az ET-ben. Vagyis az ET így sem nem valódi döntéshozatali, sem nem valódi érdekképviseleti szervezet.

Elvileg az ET lehetne persze valódi „*érdekegyeztető*”, illetve érdekképviseleti fórum is, mely esetben viszont az "egyetemi polgárság" három nagy csoportjának: az egyetemi oktatók, a nem-oktatói személyi állomány és a hallgatóság (kari és tanszéki vagy egyéb hovatartozástól függetlenül) megválasztott képviselői foglalnának helyet benne az arányos képviselet jegyében és artikulálnák egymás felé a különböző érdekeket, keresve a kompromisszumok lehetőségét az érdekegyeztetés révén. Ha viszont az ET - miként általában és feltételezetten - valóságos *döntéshozatali szerv*, akkor abban egyrészt minden egyetemi vezetőnek mint ex officio tagnak, különösen pedig a dékánoknak szavazati joggal kell bírniuk, másrészt kivétel nélkül minden tanszék delegátusának (tanszékvezetőjének vagy képviselőjének) helye kell legyen. Ha a korlátozott létszám ezt nem teszi lehetővé, úgy legalábbis 2-3 (kisebb, illetve "rokon"-) tanszék közös, együttesen kiválasztott és esetleg rotált, mindegyiknek felelős információval tartozó képviselője kell, hogy helyet kapjon az ET-ben.

A jelenlegi helyzetben, amikor is jó néhány (semmilyen szempontból nem jelentéktelen) tanszék egyáltalán semmilyen képviselettel sem rendelkezik az ET-ben, nemcsak az nem biztosított, hogy az ott hozott általános, sőt az adott tanszéket közvetlenül is érintő kérdésekben hozott döntésre bármiféle befolyása legyen véleményének kinyilvánítása és a szavazásban való részvétel révén, hanem még az sem, hogy egyáltalán tudomást szerezzon előzetesen és hivatalosan is a napirendre kerülő kérdésekről. Sőt, még többnyire az is esetleges, véletlenszerű (különösen amióta a Közgazdász megszűnt), hogy utólag és megbízhatóan informálódik-e az ET vitáiról és döntéseiről.

A *Kari Tanácsok* működésében is akad strukturális probléma és javítanivaló. Ezekben csak az adott Karhoz (mint említettem, nagyrészt esetlegesen, önkényesen) besorolt tanszékek képviselői foglalnak helyet, miközben - természetesen - olyan kérdéseket, a tárgyakkal, tárgystruktúrával, szakirányokkal stb. kapcsolatos ügyeket is tárgyalnak, amelyek a más Karhoz tartozó tanszékeket is érintik. Ennek ellenére - bár jó néhányszor javasoltam és az általános gyakorlat, közelebről pl. az akadémiai osztályok működési gyakorlata is ezt sugallja – nemcsak "tanácskozási joggal" sem vonják be a Karhoz tartozó oktatásban résztvevő érintett tanszékek képviselőit a Kar tanácskozásaiba, de még alkalmilag sem igen hívják meg őket akkor, amikor éppen a közös ügyet tárgyalják. "

1.3 2000-ben a Rektornak írt levélből

„...az egyetemünkön kialakult tárgyszerkezet - egyes tárgyak tartalmában elért jelentős javulás ellenére - nemcsak korszerűtlen és *túlzottan szétaprózott*, de egyenesen *kaotikus* is. A tárgyak száma irreálisan nagy (amiben nyilván szerepe van az oktatási normákhoz kapcsolt pótlékok bevezetésének is, valamint a "klasszikus" tanszéki kollektív munkaszellem elsorvadásának, a kooperatív hajlam gyengeségének). Ennél is súlyosabb baj, amely részben az előbbit is magyarázza, hogy *egyre kevésbé biztosított a tárgyak közötti kapcsolódások követelményének érvényesülése*. Nemcsak párhuzamos, nevükben és tematikájukban hasonló tárgyak futnak, ami - ha az egészséges versenyt szolgálná - még nem volna baj, hanem alighanem virtuális, csak *papíron létező tárgyak* is, illetve olyanok, amelyek néhány hallgatónak nem is mindig megtartott órákkal gyarapítják ugyan az illető oktató óraterhelési kimutatását, de nem illeszkednek a hallgatók célirányos képzésének kívánatos rendszerébe. Mindezek a jelenségek és az oktatás tárgyszerkezetének, tematikai (és módszertani) felépítésének anomáliái ahhoz a *paradoxonhoz* vezettek, hogy miközben jelentősen, esetenként ugrásszerűen javult az egyes tárgyakon belüli tartalom (és módszertan), és hallgatóink több területen is a legmagasabb szintű ismereteket kapják, ugyanakkor a képzés eredményessége, az ismeretek tartós elsajátítása és alkalmazásának képessége inkább romlott, mint javult...

Valójában magának a *képviselési demokráciának* és az egyetemi döntéshozatali mechanizmusnak a fogyatékoságairól is szólni kell... Sajnos *nem alakult ki* egyetemünkön az a természetes elvárás és a demokratikus képviselőhöz tartozó megfelelő *habitus* sem, amely biztosíthatná az érintettek mindenkori, sőt nemcsak utólagos, hanem előzetes tájékoztatását is és a döntés-előkészítésbe való bevonását is... Nálunk még ritkaságszámba megy, ha a tanszékek, illetve Karok *választott* tagjai rendszeresen beszámolnak az őket megválasztó közösségnek, és ez vonatkozik a hallgatói képviselőre is..."

1.4 2001-ben az egyetem vezetői számára írt feljegyzésből

„Kétségtelen, hogy *egyetemünk presztízse* a hazai és nemzetközi tudományos életben az elmúlt másfél-két évtized folyamán nem csekély mértékben romlott. Ez annak ellenére is így van, hogy mind több egyetemi oktatónk jutott hozzá nemzetközi tudományos konferenciákon való részvétel és külföldi tanulmányutak lehetőségéhez, továbbá, hogy mind több vezetőoktatónk került be szakértőként hazai és nemzetközi intézmények tanácsadói testületébe, végrehajtó-bizottságába, igazgatótanácsába, sőt a kormányzati gazdaságirányítás, a bank- és pénzügyi szféra legfelsőbb

vezetőállásába is, stb., és hogy a rendszerváltás óta egyetemünk négy oktatójával is gyarapodott (mindenegyik tagválasztáskor egy újabb levelezőtaggal) a megválasztott közgazdász-akadémikusok csoportja, ami az intézeti és egyetemi akadémikusok arányát az utóbbiak javára változtatta meg. Ennek a *paradox* helyzetnek a magyarázata egyszerre több kedvezőtlen körülménynek és változásnak az együttes hatásában rejlik, és így megváltoztatása sem lehetséges pusztán egyetlen előidéző oknak vagy pláne csak tünetnek a kezelésével.

Az a tény, hogy egyetemünkön (is!) csak elenyésző mértékben szaporodott az *akadémiai doktorok* száma, inkább csak *tünete*, illetve következménye a kedvezőtlen változásoknak, noha nemcsak az egyetem presztízsének alakulása szempontjából tekintendő figyelmeztető jelnek, hanem a jövő akadémikus-utánpótlásában szereshető esélyek szempontjából is, miközben az akadémiai doktorok csekély száma nyilvánvaló *hátrányt* jelent a pályázatok elnyerése és a doktori iskolák akkreditációja terén is. Ezért az egyetem vezetésének az az elhatározása, hogy határozott intézkedéssel ösztönözni fogja az akadémiai doktori cím elnyerésére oktatóit, mindenképpen helyeselhető és üdvözlendő. Ugyancsak és különösen helyeslendő az, hogy mindezt az egyetemi tudományos élet egészének általános fejlesztése keretei között kívánja megtenni. Ez utóbbi szándék ugyanis már nemcsak tüneti kezelést céloz meg. Éppen ezért indokolt az egyszerre ható több körülménynek, oknak a számbavétele.

Anélkül, hogy a presztízs-veszteséget, illetve (ami ennél is fontosabb:) az egyetemi tudományos kutatások elégtelen fejlődését *előidéző okok* teljes körének feltárására mernék vállalkozni, úgy vélem, hogy azok között nem csekély szerepe van:

- (a) az oktatóink egy jelentős részét sújtó *oktatási*, illetve az oktatással kapcsolatos adminisztrációs *túlterhelésnek*,
- (b) a *jövedelmi viszonyok* és az *egyetemen kívüli jövedelemszerzési lehetőségek alakulásának*, vagyis (a megélhetési kényszer miatt vagy éppen az összehasonlíthatatlanul jövedelmezőbb külső munkavállalások vonzereje miatt) a tudományos munkától mint legfeljebb csak hosszabb távon (ha egyáltalán) megtérülő fáradozástól való elfordulásnak, továbbá
- (c) az egyetemünkön kialakult és egy idő óta különösen elburjánzott egészségtelen tanterv-*"fejlesztési"*, pontosabban *tantárgy-indítási gyakorlatnak*, valamint
- (d) az ezzel is összefüggő, a tudományos együttműködést gátló, nem a természetes versengést, hanem a tanszékek közötti és gyakran tanszéken belüli fölösleges és *káros rivalizálást előidéző* és hatalmi pozíciók szerzésére indító *légkör kialakulásának*, illetve fennmaradásának is, és nem utolsósorban

(e) az egyetemi *habilitációs és kinevezési gyakorlatban tapasztalható liberalizmusnak*, a gyakran meglehetősen alacsony szintű követelmények alkalmazásának.

Ami a fent említett (a) *túlterhelést* illeti, az - miközben igen egyenlőtlen eloszlású volt és maradt - nagymértékben összefügg a még az előző kormányzat idején miniszteri rendelettel bevezetett és egyértelműen *tudomány-ellenes*, az egyetemen végzendő tudományos kutatásokat teljesen negligáló, sőt voltaképp elemi-iskolai feladatokra korlátozódó „*norma-rendszer*” hatásával. Ennek nyomán ugyanis még nagyobb lendületet vett egyetemünkön az oktatóknak, a kezdő fiatal oktatóknak is, a "saját tárgy", sőt a minél több saját tárgy indítására, az óraszám (olykor csak virtuális) gyarapítására, a tanszékeknek pedig a minél több tárgy és hallgató megszerzésére irányuló törekvése...

...a (különböző tantárgyak esetében és az oktatás különböző szintjein persze korántsem azonos mértékben elvárható) *tudományos munka és teljesítmény* valójában ma sem része és kritériuma az oktatók és tanszékek normatív feladatkörének.

Az *adminisztrációs feladatok* sokasodása, amely a különféle jelentések, beszámolók, adatlapok, kimutatások, értékelések, véleményezések, hagyományos és elektronikus levelezések és az ügyvitellel kapcsolatos értekezletek szaporodása mellett nem utolsósorban a (más szempontból egyébként helyes, de eredetileg többnyire specifikus célokra való, hazánkban azonban még mindig inkább a fenntartást és minimális gépbeszerzést szolgáló) *pályázatok* gyakorlatából is fakad, szinte az ötvenes évek bürokráciájára emlékeztet. Ez óhatatlanul oda vezet, hogy a tudományos iskolát teremtő, kollektív kutatásokat vezető és ezáltal valódi tanszékeket *szellemileg irányító professzorok helyett* inkább az ügyesen pályázó és jó marketing, illetve PR-képességekkel bíró *ügyvezetők* kerülnek a tanszékek élére. Egy ilyen eltolódás a tanszékvezetés klasszikus értelme és hagyománya felől és rovására bizonyára sok előnnyel is jár (különösen a tanszék ellátottsága terén), de aligha kedvező a tudományos munka előmenetele szempontjából...

Nem az a baj, hogy a tanszékek adminisztrációját, pénzügyeit, információs és PR-tevékenységét *menedzser-típusú vezetők* irányítják, sőt, ez a mai viszonyok között *kívánatos* is, hanem az, hogy a kollektíven (is) végzendő szellemi munka, a tudományos kutatások, a tananyagfejlesztés irányítása, továbbá a tanszék-közi együttműködés ügye és az összegyemmi tudományos és oktatási stratégia kérdéseiben a tanszékek képviselője is az ő kezükben összpontosul.

Önmagában véve a gazdasági gyakorlatban, *az üzleti szférában való részvétel* kifejezetten előnyös, sőt „megtermékenyítő” hatású lehet az egyetemi oktatás és kutatás számára, a más oktató intézményekben való közreműködés pedig éppenséggel növelheti az egyetem presztízsét és terjesztheti az egyetemi tudományos eredményeket. Félő azonban, hogy ma inkább elterelő hatású és mind az oktatás színvonalára (sőt, szervezettségére) nézve, mind pedig és különösen az elmélyült tudományos munka végzése szempontjából kifejezetten hátrányos...

Míthogy az egyetemi tudományos munka zömmel és elsősorban (különösen a társadalomtudományok esetében) *oktatás-orientált*, vagyis egyrészt az oktatás fejlesztését szolgálja, másrészt az oktatás révén kaphat nemcsak kutatási indítékot, hanem elsőfokú "laboratóriumi" ellenőrzési lehetőséget is, ezért *az egyetemi tudományos kutatások ügyét nem lehet elválasztani a tananyag-fejlesztési és tantárgy-indítási gyakorlat problémáitól*.

Egy a nevére valóban rászolgáló *tudományegyetemen* a tananyagfejlesztés saját tudományos kutatómunkára épül, és új tárgyakat csak az indíthat, aki annak „fedezetét” *saját*, a tárgy témakörében végzett tudományos kutatásai eredményeivel biztosítja. (Míthogy néhány évig alkalmam volt egy olyan külföldi egyetem kinevezési és tanterv-fejlesztési testületében közreműködni, amelyet annak idején még a brit Nemzetközösség egyetemközi központjából ellenőriztek, személyesen is meggyőződhettem arról, hogy mind a professzori kinevezésnek, mind pedig a pályázó által javasolt és vállalt tantárgy elindításának nagyon szigorú követelményei voltak, mégpedig a vonatkozó témakörben végzett kutatások és publikációkban mérhető tudományos teljesítmények tekintetében.)

Sajnálatos módon egyetemünkön - immár jó ideje - egy olyan gyakorlat alakult ki, hogy szinte „*bemondásra*” *indíthatók* a Kari és az Egyetemi Tanács jóváhagyásával (olykor a "hatalmi" viszonyoktól függően) olyan tárgyak, amelyeknek az adott tanszéken, illetve az arra vállalkozó személyek részéről semmiféle tudományos fedezete sincs.

Az egyetem tudományos presztízsének javítása mindenekelőtt *az oktatással kapcsolatos tudományos munka becsületének helyreállítását*, az oktatás valóban egyetemi színvonalához szükséges *saját kutatások követelményének* szigorú érvényesítését követeli meg.

Ez nem azt jelenti, hogy ne volna nagyon is szükség külföldi tankönyvek, illetve szakkönyvek felhasználására az oktatásban. De egyrészt nem *egyetemi szintű* az az oktatás, amely csak interpretál, és nem épül saját kutatómunkára is, másrészt a felhasznált és a hallgatóknak előírt (kötelező vagy ajánlott) irodalom megválasztása maga is kellő tájékozottságot, szakértelmet és kritikai szemléletet kíván.

Bizonyos fokig a múlt kísértete, hogy nálunk még nem vált általános követelménnyé sem a Ph.D. értekezések, sem az akadémiai doktori disszertációk, sem pedig és különösen a tankönyvek és jegyzetek megírásában a „*state of arts*” felvázolása, vagyis a hazai és nemzetközi tudományos irodalom adott témakörben már elért eredményeinek, legjelentősebb nézeteinek összegző bemutatása, még kevésbé az *elméletkritika*. Ez nagymértékben hozzájárul az oktatásban előírt irodalom gyakran nem megfelelő kiválasztásához és ahhoz is, hogy egyik-másik tárgy oktatása csupán egyetlen elméleti irányzat felfogását, tételeit és módszereit tükrözi kritikátlanul - a rendszerváltás előtt megkövetelt "monoteizmushoz" hasonlóan, csak éppen a marxizmus-leninizmust egy másik ideológiával váltva fel. (Előfordul, hogy ezt a tudományos szemlélethez nem illő gyakorlatot azzal vélik igazolhatni, hogy a globalizálódás és integrációk korában a tananyagokat sztenderdizálni kell, vagy hogy nem szabad "megzavarni" a hallgatókat egyszerre több irányzat megismertetésével és főként az oktatott tételek kritikájával.)

Egy-egy új tárgy megfelelő fedezet nélkül és valamely külföldi tankönyv interpretálásával való elindításának lehetősége - a kizárólag vagy főként csak az oktatott órák és hallgatók számára épített "normák" már említett hatásával társulva - az egyetemünkön oktatott *tantárgyak (osztódás-szerű) elképesztő mértékű szaporodását* idézte elő, és egy szinte áttekinthetetlen, kaotikus tárgystruktúrát produkált - a tárgyak megfelelő egymásra épülése és kapcsolódása nélkül...

A tanszéken belüli és tanszékek közötti *együttműködés* azért nem tud a kellő szintre emelkedni, mert az előbbieken leírt jelenségek és hatások inkább az egoizmust, egyéneket, illetve tanszékek közötti rivalizálást és pozícióharcot erősítik, mintsem az egészséges versengéssel ötvözött kollegiális szellemet...

A *habilitációs és kinevezési eljárás* terén nemcsak a mi egyetemünk, hanem néhány más hazai egyetem is kezdetben a "könnyebb ellenállás" irányában mozdult el, amiért ma gyakran általános(ító) kritika éri a professzori kinevezéseknek akadémiai doktori fokozat, illetve cím nélkül történt osztogatását.

Nem kétséges, hogy a habilitálásnak és professzori kinevezésnek az *akadémiai doktori címhez kötése* nagyobb biztosítékot jelent a magasabb mérce és követelmény érvényesítése szempontjából, és ezért is helyeselhető az egyetemi vezetés elhatározása a doktori disszertációk ösztönzését illetően. ...az akadémiai minősítésnek "csak" annyi az előnye, hogy az értékelés kevésbé függ az adott munkahelyi viszonyoktól és érdekektől...

A habilitációs eljárásban az akadémiai doktori címnek vagy egy azzal egyenértékű teljesítménynek a megkövetelése csak akkor reális, ha a jelölteknek objektíve lehetősége is van

arra, hogy megfelelő fórumokon az arra érdemes eredményeit publikálhassa, és azok révén nemzetközileg is ismertté válhasson. Ennek elősegítése - főként a fiatal és még a publikációs (különösen a nemzetközi) fórumok világában járatlan kutatók esetében - az egyetemnek, illetve a már "befutott" és tapasztaltabb kollégáknak is a kötelessége...

Arról sem szabad megfeledkezni, hogy az akadémiai minősítési eljárásban az első és többnyire meghatározó fórum az MTA illetékes osztályának valamelyik tudományos bizottsága, ahonnan csaknem végső döntésre az osztályhoz kerül az ügy. Nagyon sok múlik azon, hogy a beadott szakmai életrajz, publikációs és hivatkozási jegyzék írásos dokumentumain kívül mennyire ismertek már korábról a jelölt által írt könyvek vagy más publikációs eredmények. Mint jelenlegi osztályelnök ezért szorgalmazom kezdettől fogva (mind a doktori eljárások, mind az akadémikusválasztás, mind pedig egyéb, különféle kitüntetésekkel kapcsolatos minősítések megalapozottságának elősegítése céljából) azt, hogy az adott diszciplína művelőinek egész hazai táborát felölelni, illetve képviselni hivatott tudományos bizottságok ülésein és azok jelzései révén az osztályüléseken is rendszeresen szóba, sőt lehetőleg bemutatásra kerüljenek a jelentősebb tudományos eredményeket tartalmazó új publikációk..."

2. Oktatási és kutatási elvekről és követelményekről

2.1 1997-ben a Rectorhelyettesnek írt válaszlevélből a kutatások és értékelésük ügyében

„...Az ún. szakma-specifikus értékelési mutatók kidolgozásával kapcsolatban feltett 3 kérdésre az alábbiakban próbálok választ adni:

Ad 1. A közgazdaságtan, illetve általában a társadalomtudományok területén (is) – szerény véleményem szerint – „*kutatásnak*” indokolt tekintenünk nemcsak

- (a) a gazdasági élet, illetve a társadalmi valóság még fel nem tárt összefüggéseinek a megismerésére és megértésére, vagyis a kifejezetten *új* ismeretek szerzésére, új tudományos tételek, illetve még nem ismert módszerek kidolgozására irányuló, *az adott diszciplína fejlődéséhez, gazdagodásához hozzájáruló* tudományos munkát, elméleti vagy módszertani alapkutatót, hanem
- (b) a már ismert elméleti eredményeknek és módszereknek a változó valóság fényében történő kritikai felülvizsgálatát, vagyis pl. az *elméletkritikai elemzéseket* és az elméleti tételek vagy módszerek empirikus vizsgálatát, tesztelését, illetve

- (c) a valóság már többé-kevésbé feltárt vagy ismertnek hitt jelenségeinek, folyamatainak és összefüggéseinek az újbóli, új megközelítéssel vagy szempontból történő vizsgálatát, vagyis a valóság „*újrakutatását*” is, pl. újabb reprezentatív felmérések vagy statisztikai adatok gyűjtése és feldolgozása stb. alapján,
- (d) a gazdasági élet, illetve a társadalom valamely részének, szektorának, szférájának a fejlődését és modernizációját célzó új koncepciók, illetve gyakorlati módszerek kidolgozására irányuló tudományos tevékenységet, vagyis a *fejlesztő jellegű kutatásokat*, mint pl. valamely új vállalatirányítási és információs rendszer, új minőség-, illetve teljesítmény-értékelő módszer, regionális vagy ágazati fejlesztési program stb. kidolgozása, továbbá
- (e) a már másutt vagy mások által kidolgozott elméleti tételeknek vagy módszereknek a gyakorlati alkalmazására, az eltérő, illetve változó körülményekhez való *adaptációjára* vonatkozó vizsgálódást, vagyis az *alkalmazott kutatást*, mint pl. a fejlettebb piacgazdaságok valamely gazdaságpolitikai eszközének, gazdálkodási vagy informatikai technikájának, intézményének, jogi szabályozásának stb. alkalmazhatóságára, illetve az alkalmazás feltételeire vagy eredményeire vonatkozó elemzést, valamint (és az egyetemi tudományos munkák esetében nem is utolsósorban)
- (f) a vonatkozó szakterület *legújabb nemzetközi eredményeinek* megismerésére és a képzésben, oktatásban vagy a gyakorlatban való felhasználását célzó *feldolgozására* irányuló tudományos munkásságot, beleértve, de külön is kiemelve a legkorszerűbb tudományos ismeretek új, a korábnál hatékonyabb formában való átadását, illetve terjesztését célzó alkotói tevékenységet, mint amilyen a széles körben használható és a szerző(k) saját tudományos eredményeit is tükröző, a nemzetközi szakirodalom legjavát feldolgozó tankönyvek írását.

Ad 2. A fentiekből következik a „*tudományos produktum*” meghatározásának összetettsége, illetve pontos definiálásának nehézsége.

Az (a) pontban említett „kutatás” várható terméke még viszonylag könnyen definiálható, amennyiben az adott szaktudomány fejlődéséhez csak olyan „termék” járulhat hozzá, és az elméleti és módszertani alapkutatás esetében tudományos eredménynek jobbra csak az számít, amely nyilvános, lehetőleg *nemzetközi* vagy legalábbis nemzetközileg hozzáférhető szakmai fórumokon nyer *közlést*, mégpedig tudományos szakkönyv vagy könyvfejezet, rangos

tudományos folyóiratban megjelent cikk, nemzetközi tudományos konferencia számára írott tanulmány vagy ott elhangzott és nyomtatásban is megjelent előadás formájában.

A (b) pontban leírt tudományos tevékenység terméke általában hasonló formákban jelenik meg.

A (c) pont alatti „re-search”, vagyis újra-kutatás esetében azonban már indokolt különbséget tennünk a valamely általános elméleti tétel, illetve módszer verifikálására, empirikus tesztelésére irányuló és így (az előbbi kutatási termékekhez hasonlóan) nemzetközi érdeklődésre és megmérettetésre is számító kutatások és másfelől a csak a hazai valóság valamely jelenségének, tendenciájának, összefüggéseinek az újabb vizsgálatát célzó kutatások között. Az utóbbiak terméke – bármennyire is jelentős lehet – esetleg csak illusztratív példaként, illetve érvek vagy ellenérvek alátámasztásául jelenhet meg a rangosabb tudományos közleményekben, esetleg csak „nyersanyagá” válik újabb kutatások számára, vagy éppen a gyakorlati döntéshozatal részére nyújt fontos, tudományosan megalapozott információt. Ez utóbbi esetben a tudományos kutatás termékének megjelenési formája lehet akár egy olyan, részletesen kidolgozott szakvélemény, illetve szakértői jelentés is, amelyben a megfogalmazott álláspontot, javaslatot vagy bírálatot a szerző a megfelelő mértékben összegyűjtött tények tudományos vizsgálatával támasztja alá.

A (d) és az (e) pont esetében még szélesebb spektrumú a kutatás produktumainak megjelenési változata. A „fejlesztés” célját szolgáló kutatások éppúgy, mint az „alkalmazott”, illetve adaptációs célú kutatások, általában még szorosabban kapcsolódnak a gyakorlati igényekhez, mint az előbbiek. A gyakorlati igények sokféleségéből adódik azonban a „termékek” heterogén jellege. Egy országos jelentőségű, tudományosan kidolgozott stratégiai program vagy valamely ágazat, regionális körzet vagy akár egy vállalat fejlesztési terve éppúgy lehet a kutatás „terméke”, mint új képzési programok tematikáinak és tananyagának kifejlesztése, az adaptáció vonatkozásában pedig pl. a külföldön, valamely fejlettebb piacgazdaságban alkalmazott gazdasági intézmény, szabály vagy módszer bevezetésére vonatkozóan kimunkált (annak feltételeit, költségeit és hasznát, hatásait és menetét is meghatározó) előterjesztés vagy cikk éppúgy, mint pl. a legkorszerűbb nemzetközi irodalom termékeinek adaptációjával készült tankönyv, illetve jegyzet.

Az (f) pontban említett tudományos tevékenység természetes terméke a tankönyv, illetve a tankönyvként is használatos szakkönyv. Ezt az adaptációt a hasonló, annak előző pontban említett esetétől csak az esetben indokolt megkülönböztetni, ha a „termék” a külföldi irodalom kritikai feldolgozását is jelenti és a szerző saját tudományos eredményeit is tükrözi, vagyis nemcsak egyszerű átvételét jelenti a külföldinek...

Ad 3. A kutatás eredményességének, a kutatás produktumai értékének mérése nyilvánvalóan nem mehet teljesen azonos módon a fentiekben felvázolt különböző kategóriák esetében.

Az (a) és a (b) pontban említett kutatások eredményessége (már amennyire, miként általában az elméleti és módszertani „alapkutatások” esetében, az rövid távon és közvetlenül egyáltalán mérhető) leginkább a vonatkozó szakirodalomra és az adott szakterületen folyó képzésre gyakorolt hatás mértéke szerint értékelhető, mégpedig lehetőleg a nemzetközi szinten megnyilvánuló hatás alapján. Ez a megjelent könyvre, illetve tudományos közleményre való hivatkozások (de nem csak a citációs indexben számon tartottak) számával, az újabb, főként külföldi kiadások és több nyelven való megjelenések számával, továbbá az oktatásban és továbbképzésben való felhasználás elterjedésének adataival mérhető leginkább.

A (c) kategória esetében az eredményességet jelezheti a megjelent cikkekre, tanulmányra, előadásra történt hivatkozások száma és/vagy a kutatási eredmény újabb tudományos kutatásokban való felhasználása, azok eredményeiben is a (hivatkozott) megjelenése, vagy éppen a közlés nyomán és hatására történt gyakorlati döntések ténye, vagyis a gyakorlati hatás.

A (d) és (e) esetében az eredményesség legfőbb mércéje a gyakorlatban való felhasználás, illetve általában a gyakorlati hatás. (A felhasználás, illetve annak elmaradása, a gyakorlatban mutatkozó siker vagy sikertelenség azonban nemcsak a tudományos kutatás eredményének helyességétől, illetve minőségétől függ. Ezért óvatosan kell itt is eljárni.)

Az (f) esetében az eredményesség magától értetődően az oktatásban és továbbképzésben való felhasználás elterjedtségének adataival és a megjelent értékelések, recenziók számával és minősítésével mérhető leginkább...

A tudománytörténet egyértelműen bizonyítja, hogy mindig vannak olyan tudományos eredmények, amelyek csak posthumus sikert érnek el,...

... a „Projekt fogalma” címszó alatt az olvasható, hogy projektnek tekinthető az a kutatás, amely „külön, ill. elkülöníthető forrás(ok) felhasználásával folyik”. Ez – megítélésem szerint – az egyetemeken hagyományosan, mégpedig a nemzetközi gyakorlatban is hagyományosan folyó tudományos kutatások egy nem jelentéktelen részét eleve kizárja a „projekt” fogalmából és ezzel (a pályázatokon kívüli) normatív támogatások rendszeréből.”

2.2 2006-ban a társadalomtudomány és az oktatás kérdéseiről tartott egyetemi konferenciára készített tanulmányból

”Mint ismeretes, *a valaha egységes társadalomtudomány* az elmúlt két évszázadban a különálló diszciplínák és szubdiszciplínák sokaságára bomlott... ...a múlt század közepétől kezdve a legutóbbi időkig a *fragmentáció*, a szakosodás okozta *szétaprózottság* vált mindinkább jellemzővé a társadalomtudomány és annak diszciplínái, köztük a közgazdaságtudomány fejlődésére is.

Ez - miként általában a szakosodás - *egyfelől a részletek hatékonyabb feldolgozása*, elmélyültebb tanulmányozása és kifinomultabb eszközök kidolgozása révén a tudományos ismeretek és módszerek gyarapodását hozta magával, *másfelől viszont a szemléletmód elszegényedéséhez*, a nagyobb és szélesebb összefüggések szem elől tévesztéséhez, a részleteknek valós térbeli és időbeli kontextusaikból való kiragadásához is vezetett.

A valóság, a világtársadalom és világ gazdaság legújabb-kori fejlődése azonban mindinkább irrelevánsá és anakronisztikussá teszi az egyoldalú megközelítéseket, a szakterületi merev elkülönülést, a szélsőséges nézeteket és az egymást kizáró alternatívákat.

Napjainkban - legalábbis a nemzetközi irodalom legjavát tekintve - felerősödni látszik a *holisztikus szemléletmód*, a *globális megközelítés* és a *multi-, illetve interdiszciplináris megközelítés* igénye, az *elemzés egyszerre több*, egymást nem kizáró, sőt egymással összefüggő *szintjének* az igenlése.

Különbség van persze a természettudományok és a társadalomtudományok között az alkalmazott terminológia és a közérthetőség tekintetében, továbbá a tudományos eredmények megjelenítésében, formájában is.

A társadalomtudományok nagy részének *a politikához*, politikai hatalomhoz és döntéshozatalhoz *való viszonya* nyilvánvalóan *más*, mint a természettudományoké és orvosi tudományoké. Ez utóbbiak eredményeit általában minden politikai erő és minden, bármilyen pártok alkotta kormányzat elismeri és örömmel fogadja. Képviselőik és a politikai hatalom között legfeljebb csak akkor képződik konfliktus (a költségvetési támogatások mértékének vagy éppen a természettudományos és egészségügyi oktatás mikéntjének ügyétől eltekintve), ha a tudományos eredményeket, felfedezéseket romboló, pusztító célra kívánja a hatalom felhasználni.

Ezzel szemben a közgazdaságtudományi, politológiai, szociológiai, jogtudományi és még más társadalomtudományi kutatások is – természetüknél és funkciójuknál fogva – *eleve a fennálló társadalmi valóság*, a gazdaság állapota és a mindenkori gazdaságpolitika, a meglévő intézményi

rend, a jogi szabályozások és *politikai döntések kritikai vizsgálatát* tételezik fel. Vagyis magának a társadalomtudományi kutatásnak a természetéhez és funkciójához tartozik a *kritikai szemlélet*, amely nélkül nem is lehet igazán tudományos a munkánk.

Mert *nem* a mindenkori valóság igazolása, a társadalmi cselekvés vagy éppen kormánypolitika indoklása, még kevésbé dicsérete, hanem annak is a *kritikai* elemzése - sőt, még a lehetséges legjobb lépéseknek, intézkedéseknek is az árnyoldalára, kedvezőtlen hatásaira való figyelmeztetés - a mi tudományunk és e tudomány szerény munkásainak is a feladata.

...Elfogulatlan és tárgyilagos *csak az a tudományos kritika lehet*, amelyet nem befolyásolhat az egyik vagy másik politikai erő, illetve párt iránti szimpátia vagy ellenszenv. *Eredendő feladata* ugyanis a társadalomtudományoknak *bírálni a fennálló viszonyokat* – mind az *adott társadalomban*, mind pedig *a világ mai rendjében*.

...Nem léteznek olyan intézkedések, döntések, amelyeknek ne lenne negatív oldala, kedvezőtlen következménye is. A társadalomtudományi elemzésnek éppen az a feladata, hogy miközben *többféle alternatíva* lehetőségét vázolja fel, kimutassa *azok pozitív és negatív hatásait egyaránt*, jelezve persze azt is, hogy a társadalom mely részeit és generációit érintik azok így vagy úgy.

Ezt persze *tárgyilagos tudományossággal* csak akkor tudja megtenni, *ha nem válik rabjává valamelyik elméleti irányzatnak*, divatos „iskolának”, ideológiának...

A természettudományok és a technika fejlődésének, valamint a tőke nemzetközi áramlásának és transznacionalizálódásának, valamint a *globalizációs folyamat* felgyorsulásának következtében a világtársadalom és annak gazdasági rendszere az előrehaladó *regionális és globális integrálódás* útjára lépett. Korunkban a gazdasági folyamatoknak mind a technológiai változásokkal, mind pedig az egyes államok politikájának, jogi és intézményi rendszerének változásaival való összefüggése, valamint a *természeti környezetet, az ökológiai egyensúlyt* is erőteljesen érintő hatása mind nyilvánvalóbbá válik. A haditechnika félelmetes fejlődése, a tömegpusztító, sőt világhatalomra alkalmas fegyverek gyártása és kereskedelme, valamint a terjedő nemzetközi terrorizmus veszélye és az azt tápláló egyenlőtlenségek növekedésének ténye az emberi nem fennmaradásának és fenntartható fejlődésének globális kérdéseit állítja előtérbe.

Mindez nemcsak egy új, de ismét *holisztikus szemlélet alkalmazását* és az egymástól elkülönült, önmagukban gazdagodó, de a többi nélkül mégis elszegényedett társadalomtudományi diszciplínák szorosabb együttműködését, multi- és interdiszciplináris megközelítési módszereket,

az eredmények integrálását, valamint új, az eddigieket meghaladó korszerű, reális paradigmák kidolgozását követeli meg, hanem feltételezi és megköveteli a társadalomtudományok *kritikai szerepének* megerősítését, illetve helyreállítását is. Mégpedig mind a valóság, a tapasztalható gyakorlat és a fennálló viszonyok, mind pedig saját eredményeik, téziseik, illetve következtetéseik és javaslataik rendszeres kritikai elemzését és felülvizsgálatát.

E kritikusi szemléletnek megfelelő helyet és súlyt kell biztosítani *az oktatásban*, vagyis a jövő generációk nevelésében is...”

3. Oktatói terhelések, normák, fizetések és pályázatok ügye

3.1 1998-ban az egyetem vezetőihez írt tanszékvezetői feljegyzésből

„...a „*tanítás*” minimális kötelezettségére vonatkozóan (egyébként félreérthetően) megfogalmazott *általános „norma”* a leginkább vitatható, minthogy teljesen elmossa, illetve elmoshatóvá teszi

- mind az *oktatók beosztásában*, illetve előmenetelében és tudományos fokozatában meglévő és ebből adódóan *az oktatói feladatok jellegében* is indokolt különbségeket (a tanársegédektől, illetve Ph.D hallgatóktól a professzorokig), holott e különbségeknek az egyetemi oktatás hagyományai szerint éppúgy, mint a nemzetközi gyakorlatban megvan a szerepük,
- mind az *előadások, illetve foglalkozások típusa tekintetében* mutatkozó lényeges eltéréseket (a hagyományos és mindmáig az európai gyakorlatban legfontosabb ún. "nagyelőadásoktól" a kiscsoportos foglalkozásokon át a prozemináriumokig),
- mind pedig *a tárgyak jellegéből adódó különbségeket* (nemcsak a nagy létszámú hallgatóságnak oktatott, egy-egy tanszék kollektív felelőssége alá tartozó, kötelező alap- és szaktárgyak, valamint az egy-egy oktató által egyénileg meghirdetett választható tárgyak között, hanem és főként az erősen *kutatásigényes*, saját tudományos eredményekre, azok publikációjára támaszkodó tárgyak és *a nagyobbrészt rutinszerűen oktatott* és mások által már megírt tananyagokra támaszkodó, újabb kutatásokat nem igénylő *tárgyak között*)!

Egy ilyen "normának" az alkalmazásával, illetve bevezetésével egyetemünk voltaképpen "abba az utcába sétálna be", amelybe (ugyan némileg más vonatkozásban, de ugyanazzal a "filozófiával") a Minisztérium kívánta besodorni (ti. a főiskolai és egyetemi oktatás közötti különbségek elmosásával). A fent említett lényeges különbségek összemosása révén éppúgy egy olyan *egyenlődsdi* irányába vinne, amely végül is a jelenleginél is nagyobb egyenlőtlenségeket okozna a feladatok, terhek elosztásában. E "norma" teljesítése egyes esetekben nagyon is csekély terhelést, más esetekben nagyon is súlyos feladatot jelentene.

Ráadásul joggal lehet attól tartani, hogy e "norma" alkalmazása - az egyetemi tárgystruktúra egészének átgondolása és alapos revíziója nélkül - még tovább fokozná a képzés szerkezetének már-már kaotikus jellegét. Arra ösztönöznék ugyanis a tanszékeket, illetve azok egyes oktatóit, hogy pusztán a norma teljesítése érdekében újabb és újabb (nem megalapozott vagy éppen mások által már oktatott) tárgyakat indítsanak és azokhoz esetleg épp a követelmények felpuhításával, a könnyű jegyszerzés kecsegtető lehetőségével toborozzanak hallgatókat.

A minimális oktatási kötelezettség bármiféle "normája" csak akkor lehet elfogadható és célirányosan racionális, ha a megszabott "mennyiség" mellett kifejezi *a feladat jellegében, minőségbeli tartalmában mutatkozó különbségeket is*, vagyis ha legalábbis "súlyozással" kombinált.

Ezen túlmenően, oktatási "normák" bevezetését és alkalmazását aligha indokolt csupán az oktató *egyénekre* korlátozni, vagy akárcsak azt velük kezdeni, amikor az egyetemi oktatás természetes alapegységei a *tanszékek*. (Különösen akkor, ha a "normák" bevezetésének célja "bér-megtakarítási intézkedésekkel" függ össze!) Helyesebb lenne előbb a tanszéki "normákat" és egyáltalán a "tanszék" kritériumait meghatározni (természetesen az ellátandó feladatok jellegére, minőségére, az oktatott tárgyak képzésbeli strukturális helyére és jelentőségére, az oktatói állomány nagyságára és összetételére stb. is tekintettel!) Hiszen egyetemünkön indokolatlanul nagy a tanszékek száma, és még inkább indokolatlanul szaporodtak (olykor "osztódással") már a bér-megtakarítási kényszerek idején is, miközben sokasodtak az egymást átfedő tárgyak és tananyagok. A tanszékek oktatási terhelésében (a kutatási teljesítményekről nem is szólva) óriásiak a különbségek - amint ez a Temesi rektorhelyettes úr által készített és igen hasznos, nagyon is figyelembe veendő információkat tartalmazó dokumentumból is jól kitűnik, amely összeveti az egyes tanszékek óraterheléseit, hallgatóinak számát, stb.. Kár, hogy ugyanez a dokumentum egyáltalán nem vizsgálja, és nem hasonlítja össze *a tanszékek oktatói állományának összetételét*, holott ez fontos lenne nemcsak a tanszékek költségvetési részesedésére, illetve bérkereteire vonatkozó adatok helyes értelmezése és összehasonlíthatósága szempontjából, hanem a

tekintetben is, hogy mennyire felelnek meg egyes tanszékek az egyetemi oktatás-kutatás alapvető szervezeti egységei hagyományos kritériumainak.

A csak, illetve túlzottan az oktatói *egyénekre* koncentráló "norma" még abból a szempontból is megkérdőjelezhető, hogy ti. mennyiben veszi, illetve veheti figyelembe a követelmény teljesítésének ellenőrzése a tanszékeken belüli munkamegosztásnak a tanszékvezetői döntésektől (és a kollektíva magatartásától, a "munkahelyi demokráciától" stb.) is függő alakulását, vagyis a tanszékek viszonylagos autonómiáját, amelyből adódóan nem feltétlenül azonosak a normateljesítés lehetőségei az egyes egyének számára...

Aligha indokolt azonos vizsgáztatási feladatként és időigényüként kezelni egy fontos alap-, illetve szaktárgy záró szigorlatát vagy éppen egy államvizsgát, illetve doktori szigorlatot és egy féléves választható tárgy kollokviumát, gyakorlati jegyét, illetve szemináriumi értékjegyét, nem is szólva a félévközi beszámolókról, tesztekéről, stb.!

Alighanem egyszerűbb és könnyebben értelmezhető lenne *a vizsgáztatandó hallgatók számát* meghatározni és *a vizsgák típusa*, illetve szintje szerinti "súlyozást" alkalmazni.

Nyilvánvalóan *tantárgyfejlesztési, jegyzetírási feladatokat* sem egyformán vállalhat, illetve végezhet egy tanársegéd és egy egyetemi professzor! De az "oktatásadminisztrációban" sem hárulhatnak egyformán feladatok mindenkire...

Az ún. "összeférhetetlenség" meghatározhatósága céljából a bejelentési kötelezettség bevezetése azért vet fel kérdéseket, mert az összeférhetetlenséget csupán az egyetemünkkel egyező profilú intézményeknél végzett *oktatási intézményekre* vonatkoztatja (ti. az egyetem "márkanévének" védelme érdekében).

Egyfelől már önmagában véve is kétséges, hogy vajon feltétlenül rontja-e egyetemünk "versenyhelyzetét" az ilyen oktatási intézményeknél végzett oktatás és abban egyetemünk tananyagának, tankönyveinek használata. Egészen más kérdés az, ha egy szóban forgó oktatási intézmény az által kerül velünk szembe versenyhelyzetbe, ti. az által nyer egyetemi diploma adására akkreditációt, hogy ott egyetemünk magasan kvalifikált oktatói vállalnak szerepet!

Másfelől felvetődik, igaz, egyéb szempontból, az összeférhetetlenség kérdése abban a vonatkozásban is, hogy ha egyes főállású oktatóink *nem oktatási intézményeknél* vállalnak jelentős, az egyetemi oktatás és kutatás szempontjából nem (hanem csak az egyén számára) profitáló, nagy elfoglaltsággal járó munkát, feladatkört. A bejelentési és engedélyeztetési kötelezettséget alighanem indokolt lenne az ilyen esetekre is kiterjeszteni..."

3.2 2000-ben a Rektornak írt levélből

„...egyetemünk presztízse a tanszékeken folyó *tudományos munka*, a kutatások színvonalától, oktatóink tudományos teljesítményétől, eredményeitől is függ. Ez bármennyire is banálisnak hangzó megállapítás, úgy tűnik, hogy az *egyetemi oktatók "óraterheléseinek" normái* - különösen az előző oktatási kormányzat által bevezetett - "pont-számítás" kapcsán meglehetősen vagy éppen teljesen figyelmen kívül marad....

Különbséget kell tenni

(a) a *kötelező jellegű feladatok* között is aszerint, hogy

- európai értelemben vett "klasszikus" egyetemi *nagyelőadások* vagy
- tutorial-szerű *szemináriumi foglalkozások*, illetve prozemináriumok tartását, illetve általában
- *saját tudományos kutatásokra* épített vagy legalábbis a nemzetközi irodalom újabb termékeinek rendszeres tanulmányozását, feldolgozását igénylő tárgyak oktatását, vagy pedig
- többé-kevésbé változatlan tartalmú, *rutinszerűen* ismételhető foglalkozások tartását jelentik-e azok, valamint

(b) a *"szabadon választható gyakorlatok"* között is aszerint, hogy

- a *saját egyetemünk* presztízst növelő oktatási feladatok ellátására, vagy
- *más* oktatási intézményben végzett oktatásra, vagy
- az oktatáshoz és tudományos kutatáshoz *nem* kapcsolódó tevékenységre irányulnak-e azok...

Az oktatók egy részének (a papíron megszerzett pontszámok ellenére) alacsony óraterheléséből viszont sokan hajlamosak általánosítani és *nyugati*, főként *amerikai egyetemek* "vezető oktatóinak" jóval magasabb óraterhelésére hivatkozni. Ez a hivatkozás, illetve összehasonlítás azonban több szempontból is félrevezető:

A nyugati egyetemeken a "vezető oktatók" olyan szintű (adó utáni) *alapfizetést* élveznek, hogy nemcsak nem kényszerülnek kiegészítő jövedelemszerzésre, hanem alapfizetésük megtakarított részéből alig néhány év alatt társadalmi rangjuknak megfelelő luxuslakást vagy akár házat is vehetnek, és rendszeresen újra cserélhetik autójukat is.

Az amerikai (és más nyugati, sőt latin-amerikai) egyetemeken az oktatók rendszeresen igénybe veszik a - többnyire hét évenként járó egy teljes évi - kutatási szabadságot, az ún. *kutatóév* (sabbatical) lehetőségét, amikor is teljes felmentést élveznek az óraadási és más oktatással kapcsolatos feladatok alól. Nálunk ma már a tudományos kutatómunka végzésére, sőt a tananyagok megírására is egyre inkább csak a tanulmányi szünetekben van lehetőség....”

3.3 2005-ben az egyetem pályázati stratégiájáról a Rektorhelyettes számára írt feljegyzésből

„A pályázati stratégia kialakítása nyilvánvalóan össze kell, hogy függjön a „kutatási stratégiával”. Ez utóbbi kapcsán azonban (bár a vonatkozó dokumentum-tervezetet nem láttam) óvni kell attól a mindjobban terjedő *téves feltételezéstől*, hogy a tudományos kutatások várható eredményeit előre meg lehet határozni. Nem egyszer hallani (olykor a TV-ben is) olyan kijelentéseket, hogy a kutatás finanszírozását annak megjelölt eredményeitől teszik függővé, illetve kell függővé tenni. Aki valaha is foglalkozott tudománytörténettel, az tudja, hogy a nagy felfedezések jelentős része bizonyos értelemben „véletlennek” a szülötte, legalábbis annyiban, hogy nem a várt, illetve remélt eredményt adta, hanem a kutatómunka irányváltásából, illetve „melléktermékeként” jött létre. Nemcsak arról van szó, hogy *a kutatást újra és újra el kell végeznünk* (mert a valóság közben változik, és mert a korábbi kutatási eredményeket is újra felül kell vizsgálni), hanem arról is, hogy a kutatás, amely egy meghatározott probléma feltárására és megoldására irányul, újabb problémákat tár fel, amelyeknek megoldására *újabb kutatásokra van szükség*. Ez főként, ha nem is kizárólag, az *elméleti és módszertani alapkutatásokra* vonatkozik, amelyek nélkül viszont az ún. „alkalmazott” tudományok, illetve kutatások sem fejlődhetnek (Az előbbieket és az utóbbiak közötti határvonal – mint ismeretes - egyébként is mindjobban elmosódik.)

...Ha szükséges, minden fórumon (elsősorban a Rektori Konferencián) harcolni kell annak a magától értetődő követelménynek a mindenkori kormányzat által történő elismertetéséért, hogy az egyetemeknek mint *tudományegyetemeknek* az eredményes tevékenysége *az oktatás és tudományos kutatás egységét* tételezi fel, és ezért *állami finanszírozásuk* is e kettő együttesének a fedezetét kell hogy szolgálja. Más kérdés, hogy miként lehet és kell (egy piacgazdaságban) járulékos pénzforrásokat szerezni az egyetem számára a meghatározott (többnyire gyakorlat-orientált, a vállalati vagy kormányzati döntéseket megalapozó) kutatási célokra kiírt pályázatok elnyerése révén.

...Ami egyetemünk, illetve általában az egyetemek (különösen azok társadalomtudományi részlegei) kutatási stratégiáját illeti, annak – megítélésem szerint – a fő iránya az *oktatást korszerűsítő tudományos munka* kell, hogy legyen. Ez persze nemcsak az elméleti és módszertani kutatásokat jelenti, hanem a gyakorlati problémák feltárására és megoldására vonatkozó olyan alkalmazott tudományos kutatásokat is felöleli, amelyek friss és a gyakorlatban alkalmazható ismeretekkel gyarapítják az oktatást. Az oktatás korszerűsítését szolgáló tudományos munka becsületét meg kell védeni, illetve helyre kell állítani. Egy tudományegyetem nem rendezkedhet be a másutt produkált tankönyvek interpretálására, mert akkor már nem érdemli meg a tudományegyetemi rangot! De a jó tankönyv nemcsak az egyetemi tanulmányok idejére szolgál, hanem azt követően is, sőt egyszersmind jó szakkönyv is lehet, amely a gyakorlati munka végzésében is segít.

...A pályázatokkal kapcsolatos *adminisztratív munka* igen jelentős idő- és energia-vesztést jelent a kutatók számára. (Lásd Jermy akadémikus cikkét a Magyar Tudomány egy régebbi számában!) Sajnos, a pályázati kiírások és formai követelmények egyre inkább bürokratizálódtak, sok fölösleges adatra is vonatkoznak (amelyeket senki sem néz át, illetve amelyek az elbíráláshoz nem is szükségesek). Amennyiben az adminisztratív munka egy jelentős része alól a kutatók felszabadulhatnak, az meglendítheti a pályázási kedvet és a kutatómunkát is. Ebből következően egy *Pályázati Iroda* működtetése mindenképpen indokolt és szükséges egyetemünkön is.”

4. Nemzetközi témájú tárgyak oktatásáról, tananyagáról és szemléletmódjáról

4.1 2001-ben a Rektorhelyettesnek és az „Egyeztető Bizottságnak” írt feljegyzésből

„...Következésképpen egyetlen, közgazdasági diplomát szerző hallgató tanulmányaiban sem nélkülözhető a *Nemzetközi Gazdaságtan*. (E tárgy ismeretanyagának a mikro- vagy a "nyitott makro-ökonómia" hatáskörébe utalásának az esetleges gondolata, még ha egyes egyetemek gyakorlatára hivatkozással vetődik is fel, nagyfokú tájékozatlanságra vall és eleve elhibázott lenne.) ...

A *Nemzetközi Gazdaságtan* mint *alapozó tárgy* - megítélésem szerint - valamennyi hallgatónk számára, vagyis a Társadalomtudományi karok tanulók számára is nélkülözhetetlen, tekintettel hazánk gazdaságának jelentős és növekvő világgazdasági nyitottságára. Hasonlóképpen

szükségesnek ítélem a felsőbb szinten oktatott "Világgazdaságtan", illetve "Nemzetközi politikai gazdaságtan" tárgyak oktatását is, de minden bizonnyal korrigálandó és koordinálandó tartalommal, valamennyi egyetemi hallgatónk számára...

A nemzetközi vonatkozású tárgyakat oktatók, illetve tanszékek egyetlen intézetbe történő összevonásának indokoltsága és az azzal együtt járó ésszerűsítések aktualitása szempontjából egyrészt *másodrendű kérdés* kell, hogy legyen az ilyen intézet kari besorolása (ha már vagy még önálló kar nem akkreditálható?), másrészt bármelyik Karhoz is kerülne az, az a Kar már nem lehetne ugyanaz, mint volt. Nyilvánvaló, hogy a nemzetközi pályára képzendő hallgatók felkészítése nem kívánja és indokolja sem ugyanazt, illetve ugyanolyan szerkezetben és arányokban a közgazdaságtani tárgyak ismeretanyagát (különösen nem a túlzottan elvont modellek ismeretét), mint a Közgazdasági Karon általában, sem pedig nem szorítkozhat az ún. "szoft" (!) társadalomtudományi ismeretanyagokra, vagyis sokkal többet kell, hogy tartalmazzon a közgazdaságtan és jog tárgyaiból, mint a Társadalomtudományi Karon...

Az, hogy az *alapozó képzésben* mely tanszékek vegyenek részt, az nem szabad, hogy kari besorolásuktól függjön (mint ahogy eddig sem attól függött). Egyébként sem a szükségesnek ítélt tárgyakat kell a tanszékekhez vagy pláne karokhoz igazítani, hanem azokat olyanoknak kell és szabad oktatniuk (bármely tanszékhez tartozzanak is), akik a szóban forgó témakörben *megfelelő tudományos munkával* már megalapozták azt. Egy olyan egyetemen, amely valóban tudományegyetemnek tekinti magát, csak ilyen *tudományos fedezet mellett* volna szabad tárgyakat indítani, és nem oly módon (mint nem egyszer megtörténik), hogy valaki vagy valamelyik tanszék kvázi "kitűzi a zászlaját" valamely területen, meghirdetve egy tárgyat megfelelő fedezet nélkül, esetleg valamely külföldi tankönyv interpretálása alapján!"